

Jakie etapy globalizacji przeszedł świat i co z tego wynika?

prof. Stanisław Kowalczyk

Szkoła Główna Handlowa

Kiedy zaczęła się globalizacja? Okazuje się, że odpowiedź na to pytanie przysparza badaczom wiele trudności. W zależności od kontekstu i ujęcia tematu wnioski mogą być różne. Zróżnicowane opinie zbierzemy też w zakresie etapów jej rozwoju oraz oceny gospodarczych, społeczno-politycznych i kulturowo-religijnych skutków. Czy mając tak niejednorodny obraz jesteśmy w stanie przewidzieć przyszłość procesów globalizacyjnych? Jak badać i opisywać zjawisko, które nieustannie się zmienia na naszych oczach?

Globalizacja to jeden z najbardziej złożonych, a poprzez to i kontrowersyjnych, procesów cywilizacyjnych. Kontrowersyjnych z uwagi na głębokość oraz skalę konsekwencji dla wszelkich przejawów życia na Ziemi. W efekcie brak jednolitych, zgodnych opinii badaczy, polityków oraz aktywistów, tak na temat istoty, skutków, jak i przyszłości globalizacji.

Brak jednolitości ujęcia dotyczy zarówno samej definicji globalizacji, jak i jej historycznej żywotności oraz periodyzacji (etapów). W istocie to przede wszystkim zmienność ujęć globalizacji jest zasadniczą przyczyną jej różnego lokowania w dziejach naszej cywilizacji.

Tło pojęciowe

Nie sposób przytoczyć jednej, powszechnie akceptowalnej definicji globalizacji. Ich mnogość oraz różnorodność sprawia, że poprawne może być jedynie przedstawienie najbardziej reprezentatywnych sposobów myślenia.

Jeden z pionierów badania globalizacji Roland Robertson, zjawisko to definiuje jako „proces zwężania (*compression*) świata oraz intensyfikacji (wzrostu) świadomości świata jako całości”. Jest to zatem tworzenie wspólnego świata i jego ponadnarodowej świadomości. Koncepcja ta swoim charakterem jest zbliżona do idei „globalnej wioski”, kanadyjskiego teoretyka mediów Marshalla McLuhana.

Poza tym globalizacja z reguły definiowana jest jako sytuacja, gdy lokalne zdarzenie jest kształtowane przez wydarzenia zachodzące wiele mil od danego miejsca i odwrotnie – jako proces zawężania świata, zaawansowana integracja państw oraz ludzi na świecie, proces rozprzestrzeniania się transplanetarnych/supraterytorialnych powiązań między ludźmi¹, zwiększenie globalnych relacji (powiązań) oraz globalnej świadomości, definiowanej jako wspólne rozumienie świata jako całości, nowy (globalny) polityczny ustrój gospodarczy, nieunikniony i nieodwracalny proces prowadzący do homogenizacji i unifikacji

¹ Powiązań zachodzących nie w przestrzeni w sensie geograficznym, lecz w przestrzeni rozumianej, jako jedno wspólne miejsce, inaczej w przestrzeni supraterytorialnej (nadterytorialnej).

świata, idea wielopłaszczyznowych powiązań i współzależności gospodarek narodowych (krajowych) na nowym poziomie historycznym, spontaniczny proces liberalizacji i postępującej integracji w jeden współzależny rynek światowy, czy w końcu wzrost rozmiarów oraz złożoności systemów społecznych.

Generalnie by uchwycić istotę globalizacji, należy ją przeciwstawić internacjonalizacji (umiędzynarodowieniu wymiany), liberalizacji, uniwersalizacji (produktów, usług, doświadczeń) oraz westernizacji (dominacji zachodniego/amerykańskiego stylu produkcji, pracy i życia). Dlatego globalizacja jako zjawisko typowe dla XX wieku, a zwłaszcza ostatniego ćwierćwiecza, najczęściej definiowana jest jako stosunki charakteryzujące się transplanetarną równoczesnością (w tym samym czasie w dowolnym miejscu na Ziemi) oraz transplanetarną natychmiastowością (zachodzą na całym świecie, nie wymagając czasu). Po raz pierwszy takie ujęcie zaproponował Jan Aart Scholte.

Tak ujmowane procesy globalizacji nie oznaczają już typowego skracania czasu i przestrzeni geograficznej, lecz oznaczają w znacznej mierze funkcjonowanie poza tymi tradycyjnymi kryteriami. Miejsce zdarzenia przestaje być związane terytorialnie, a odległość pokonywana jest w jednej chwili, gdyż nie istnieją granice geograficzne. Powiązania w dobie globalizacji mają bowiem tzw. charakter supraterytorialny².

Globalizacja to zatem proces rozprzestrzeniania się transplanetarnych – a w ostatnich czasach, także bardziej specyficznych supraterytorialnych – powiązań między ludźmi, podmiotami gospodarczymi oraz instytucjami społecznymi, rzadziej politycznymi. Jak dotychczas zachodzi ona bowiem przede wszystkim w płaszczyźnie *mikro* – na poziomie firm. Praktycznie jak dotąd globalizacja nie objęła natomiast sfery *makro*, czyli struktur politycznych i rządowych. Istnieją zatem globalne firmy, korporacje, ale nie globalny rząd (*global government*). Z tych względów globalizację w takiej formie określa się zazwyczaj jako niepełną, niekompletną, bądź nieinkluzywną.

”

Globalizacja jako zjawisko typowe dla XX w., a zwłaszcza ostatniego ćwierćwiecza, najczęściej definiowana jest jako stosunki charakteryzujące się transplanetarną równoczesnością (w tym samym czasie w dowolnym miejscu na Ziemi) oraz transplanetarną natychmiastowością (zachodzą na całym świecie, nie wymagając czasu).

Periodyzacja globalizacji

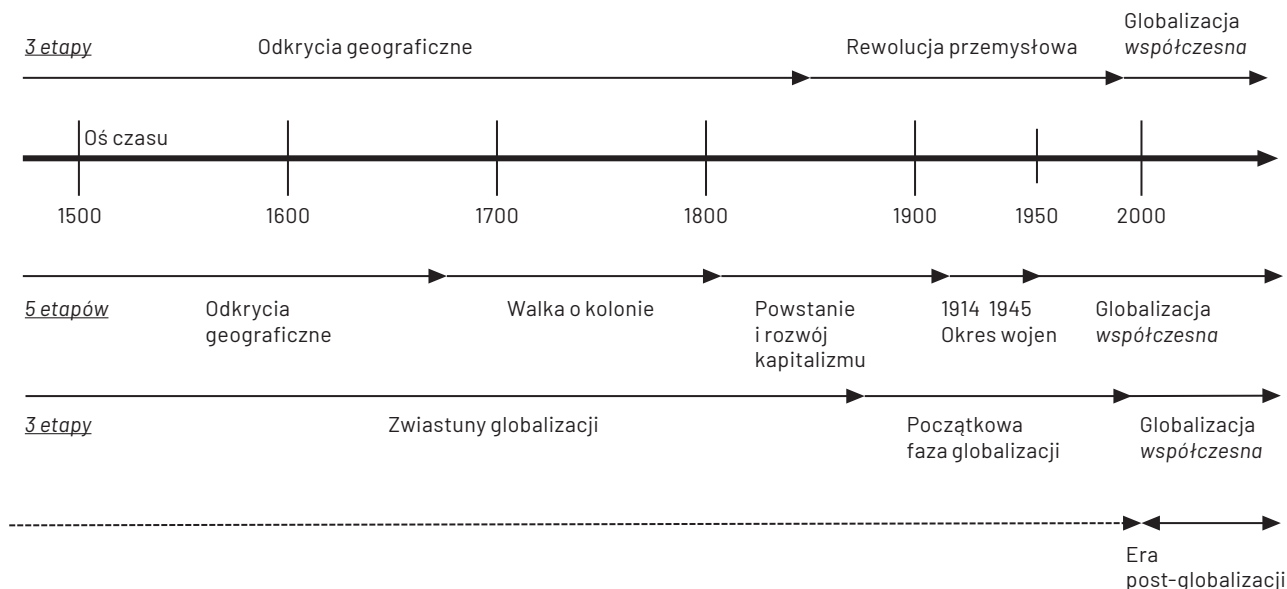
Nauka nie wypracowała także jednoznacznie akceptowanego stanowiska w zakresie innych aspektów globalizacji. Jednym z kluczowych zagadnień jest problem uzgodnienia jej genezy, długości trwania i związanej z tym periodyzacji. Odnośnie początków globalizacji funkcjonują obok siebie różnorodne ujęcia wskazujące, iż globalizację należy liczyć od:

- wynalezienia przez Fenicjan lub Greków pieniądza kruszcowego – monety,
- podbojów Imperium Rzymskiego,
- odkrycia Ameryki przez K. Kolumba,
- czasów pierwszej rewolucji przemysłowej (przełom XVIII i XIX w.),
- połowy XX w. (okresu po II wojnie światowej) i wreszcie,
- przełomu siódmej i ósmej dekady XX w., chociaż początki globalizacji odnajdujemy już od połowy XX w.

² *Supra* – w języku łacińskim oznacza nad, ponad, i stanowi pierwszy człon wyrazów złożonych, oznaczających wykraczanie poza zwykły stan tego, co oznacza wyraz podstawowy, lub umieszczenie nad tym, co oznacza drugi wyraz. W tym przypadku „supraterytorialny” oznacza „ponadterytorialny” lub, co wydaje się lepiej oddawać istotę zjawiska opisywanego przez J.A.Scholte’go – „nadterytorialny”.

Poglądy w sprawie początków globalizacji są bezpośrednią konsekwencją sposobu jej definiowania. Inaczej ujmując, czy jest to: ekspansja terytorialna, umiędzynarodowienie gospodarek krajowych, prosta liberalizacja, uniwersalizacja, westernizacja, czy też coś więcej. Jeżeli uznajemy je za nowe zjawisko, to nie mogło istnieć – przynajmniej w takiej formie – dziesiątki, czy setki lat temu.

W literaturze przedmiotu periodyzacja globalizacji najczęściej ujmowana jest jako zjawisko trzy lub pięcioetapowe. Tak więc w zależności od sposobu definiowania tego zjawiska/procesu, globalizacja lokowania jest już od zarania współczesnej cywilizacji, na okresie ostatnich 50 lat skończywszy.

Rysunek 1. Różne podejścia do periodyzacji globalizacji w dziejach świata

Źródło: opracowanie własne

Najczęściej w dziejach globalizacji wyróżnia się trzy etapy:

- **zwiastuny, początki globalizacji** – zazwyczaj do XIX wieku (starożytne imperia Greków i Rzymian, pierwsze waluty, banki i domy składowe włoskich miast-państw, początki światowych kontaktów od XV wieku, zaranie kapitalizmu, brak globalnych związków),
- **początkowa faza globalizacji** – mniej więcej do połowy XX wieku (pierwsze środki ogólnoświatowej łączności: telegraf, telefon, radio), rozwój podróżowania, ogólnoświatowe rynki towarowe, powstanie marketingu, pierwsze organizacje o charakterze globalnym – banki, kompanie górnicze, firmy rolnicze, pierwsze regulacje planetarne – komunikacja, usługi pocztowe, globalna świadomość,
- **globalizacja właściwa** (komunikacja satelitarna, Internet, globalne sieci podróży, korporacje transnarodowe, globalizacja produkcji, rynków, finansów oraz pieniądza, także kultury, rozrywki i wiedzy).

Globalizacja definiowana jako rozwój powiązań trans- i supraterytorialnych, czyli taka, jaką znany współcześnie, towarzyszy nam zatem nieprzerwanie od połowy XX wieku. Wszechobecna stała się jednak dopiero w ostatnim ćwierćwieczu XX wieku.

”

Globalizacja definiowana jako rozwój powiązań trans- i supraterytorialnych, czyli taka, jaką znany współcześnie, towarzyszy nam nieprzerwanie od połowy XX wieku. Wszechobecna stała się jednak dopiero w ostatnim ćwierćwieczu XX wieku.

Zrozumieć istotę procesu

Generalnie globalizacja jest bez wątpienia procesem *jakościowo* nowym, prowadzącym do innego, w relacji do przeszłości, *zorganizowania* świata. Przede wszystkim dotyczy to wymiaru gospodarczego, lecz także społecznego, kulturowego i wreszcie – religijnego. W najmniejszym stopniu dotyczy polityki, bowiem procesy globalizacyjne mają charakter mikroekonomiczny i, jak dotychczas, poziomu organizacji państw nie objęły.

Globalizacja niesie ze sobą określone korzyści związane z poszerzaniem rynków zaopatrzenia i zbytu do skali planetarnej włącznie, możliwością poszukiwania nowych okazji do zainwestowania, korzystania z postępu, swobody przemieszczania się itd. Przynosi jednak także określone zagrożenia, płynące z tych samych źródeł co wskazane korzyści. Szczególnie znaczące są ryzyka dla firm oraz sektorów słabszych ekonomicznie, których pozycja rynkowa jest mała. Do takich bez wątpienia zalicza się rolnictwo, rzemiosło, małe i średnie przedsiębiorstwa rodzinne, częściowo firmy usługowe itd.

Ze wszech miar jest ona także procesem dwubiegunowym co do konsekwencji oraz następstw, jakie niesie ze sobą. Przynosi pożytek jednym, lecz dzieje się to zazwyczaj kosztem innych. Z tych to względów praktycznie od samego początku swojej współczesnej postaci budziła szereg uwag krytycznych oraz powodowała bunt i społeczne niezadowolenie. Na bazie tego sprzeciwu zaczęły stopniowo kształtować się takie poglądy, idee oraz ruchy jak antyglobalizm, alterglobalizm, skrajne ruchy ekologiczne, wreszcie zielony anarchizm oraz wszelkiej odmiany populizmu i nacjonalizmu. Grupy utożsamiające się z tymi prądami ideowymi dążą w ramach swojej działalności do zakwestionowania samej globalizacji, jak i będącego jej podstawą ideologiczną – (neo)liberalizmu. Naturalnie różnią się zarówno co do preferowanych dróg, metod działania, jak i potrzeby osiągnięcia skali niezbędnych zmian.

Ze wszech miar globalizacja jest procesem dwubiegunowym co do konsekwencji oraz następstw, jakie niesie ze sobą. Przynosi pożytek jednym, lecz dzieje się to zazwyczaj kosztem innych.

Co zamiast globalizacji?

W ogólnym rozumieniu wszystkie przedstawione wcześniej ruchy oraz ugrupowania, lecz także ośrodki nauki, proponują alternatywne dla globalizacji podejścia, takie jak globalizacja antykorporacyjna, globalizacja sprawiedliwa, „globalizacja od dołu”, „alterglobalizacja”, demokracja globalna, czy antykapitalizm. W większości te nurty oraz idee pojawiły się już pod koniec XX w., nasiliły się na początku obecnego stulecia, a ostatnie wydarzenia, jak kryzysy ekonomiczne, gwałtowne turbulencje rynkowe, otwarte wojny handlowe (np. USA – Chiny), epidemie, narastające konflikty zbrojne przyniosły nowy wyraźny impuls do coraz bardziej globalnego sprzeciwu w stosunku do obecnego sposobu urzędowania świata, a więc i – a może przede wszystkim – globalizacji. Dlatego coraz głośniej mówi i pisze się o kolejnym okresie w rozwoju współczesnej cywilizacji, czyli o epoce post-globalizacyjnej. Inaczej, takiej, która nastąpi(ła) po epoce globalizacji. Czym zatem ona jest lub czym powinna być?

Brak powszechnej zgody co do ujmowania oraz interpretacji dotyczy nie tylko samej globalizacji, lecz również zjawiska określanego jako post-globalizacja. Przy czym należy wyraźnie odróżniać samą post-globalizację, jako proces ekonomiczny, społeczny, czy polityczny, a szerzej cywilizacyjny, od epoki, etapu w dziejach świata, który można by określić właśnie jako epoka post-globalizacji. Jednak zarówno jako proces, jak i etap dziejów, post-globalizacja może być różnie definiowana oraz opisywana.

Według niektórych ujęć, post-globalizacja to epoka, jaka następuje po globalizacji. Według innych, globalizacja i post-globalizacja występują równocześnie. Ta zmienność ocen jest konsekwencją stosunku do zjawiska samej globalizacji. Jej zwolennicy są bowiem zdania, że post-globalizacja to okres stabilizacji i utrwalenia osiągnięć globalizacji. Typowe dla tego okresu w dziejach cywilizacji będzie społeczeństwo o wysokich standardach edukacyjnych i gospodarce opartej na wiedzy. Podstawową cechą tej epoki miałyby być rozwój zrównoważony.

Świat post-globalizacyjny jest zatem zintegrowany w różnych sferach i rozwijany poprzez społeczności na zasadach sieci. Nastąpi on wtedy i tam, gdzie zakończy się ruch integracyjny gospodarek, a świat będzie mniej lub bardziej zjednoczony w jednym kapitalistycznym dyskursie, który będzie równy kompletnej globalizacji.

Odmienne do oceny post-globalizacji podchodzą przeciwnicy, a nawet sceptycy osiągnięć globalizacji. U źródeł ich interpretacji leży niewydolność jej podstawowych paradygmatów, jak neoliberalizm gospodarczy oraz liberalna demokracja na płaszczyźnie transnarodowej. Z perspektywy czasu najbardziej oczywistą słabością paradygmatu globalizacji była zawsze koncepcja państwa narodowego, jako upadającej instytucji. Zrodziło to sprzeciw wobec globalizacji oraz stało się impulsem do wzrostu nacjonalistycznych populizmów. Wpłynęło na stopniowe ponowne umocnienie polityk narodowych oraz priorytetów politycznych, nawet w działalności globalnych korporacji i instytucji mieszanych.

Ten wzrost znaczenia polityk narodowych oraz towarzyszących im populizmów jest konsekwencją takich zjawisk jak: (i) zwiększająca się nieufność wobec elit politycznych, (ii) postępująca deprivacja w obliczu rosnących nierówności ekonomicznych, stagnacji płac realnych, niepewności zatrudnienia i zanikających świadczeń socjalnych, (iii) rzeczywiste lub postrzegane niszczenie kultur i tradycji narodowych, (iv) sprowadzanie obywateli do kategorii wyborców poszczególnych partii politycznych.

Świat post-globalizacyjny jest zintegrowany w różnych sferach i rozwijany poprzez społeczności na zasadach sieci. Nastąpi tam, gdzie zakończy się ruch integracyjny gospodarek, a świat będzie mniej lub bardziej zjednoczony w jednym kapitalistycznym dyskursie, który będzie równy kompletnej globalizacji.

Zgodnie z tym ujęciem, post-globalizacja to odwrócenie procesów globalnej dynamiki rozwojowej we wszystkich aspektach tj. społecznym, ekonomicznym, kulturowym, politycznym, militarnym, itd. Bardzo ważne natomiast we wszystkich sferach rozwoju społecznego, w tym w gospodarce, kulturze, polityce i innych sferach staje się państwo narodowe.

Procesy te dodatkowo wzmocniły wydarzenia ostatnich lat, jak globalne kryzysy finansowe, narastające turbulencje rynkowe, wojny handlowe, pandemie, wreszcie konflikty zbrojne.

Taki też obraz przyszłości staje się dzisiaj bardziej realny, niż neoliberalna gospodarka kapitalistyczna w postaci, jaką znamy ją co najmniej od przełomu lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w.

O autorze

Prof. dr hab. **Stanisław Kowalczyk** – wykładowca akademicki Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie oraz kierownik Zakładu Rynku i Bezpieczeństwa Żywnościowego w Instytucie Rynków i Konkurencji SGH. W latach 2003-2005 podsekretarz stanu w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi, w latach 2005-2006 prezes Agencji Nieruchomości Rolnych. W latach 2009-2016 Główny Inspektor Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych. Autor ponad 200 publikacji oraz 150 referatów z zakresu bezpieczeństwa żywności, jakości żywności oraz fałszowania żywności, globalizacji agrobiznesu rozwoju rolnictwa i agrobiznesu, strategii firm w agrobiznesie. Autor i współautor prawie 200 ekspertyz i opinii z zakresu restrukturyzacji i prywatyzacji, fuzji i połączeń firm, finansów przedsiębiorstw, strategii firm na rynku, oceny sytuacji ekonomiczno-finansowej oraz wyceny wartości firm wykonanych na zlecenie instytucji publicznych oraz przedsiębiorców.

Partnerzy

SAMORZĄD
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

GDAŃSK

Pomorski Fundusz Rozwoju
sp. z o.o. z siedzibą w Gdańsku

Spółka Samorządu
Województwa Pomorskiego

Więcej niż spawanie

Partnerzy numeru

Polska Agencja
Inwestycji i Handlu
Grupa PFR

Polskie
Towarzystwo
Ekonomiczne

KRAJOWA IZBA GOSPODARCZA